

A BÁCSKAI HADJÁRAT

Részlet Rákóczi Ferenc Emlékiratok című művéből

Károlyi Sándor mindig a Thököly alatt szolgált tisztek tanácsait követte. A háborúról ez volt a nézetük: az ellenségtől messze tartózkodni, őréséget egyáltalán nem állítani, sokat inni és aludni, emberek és lovak hosszú pihenője után három-négy napos portyázásra indulni, az ellenséget hirtelen megrohanni: üldözni, ha menekül, visszavonulni, ha ellenáll. A háborúnak ez a fogalma az egész nemzetnél elterjedt. Az a kevés katona, aki visszaemlékezett mindarra, ami a szentgotthárdi csata és véres fegyverszünet óta történt, nem is beszélt másról, mint azokról a győzelmekről, amiket a törökök fölött portyázásokkal, meglepetésekkel és lesekkel arattak. Akik Thököly fellépése óta viseltek fegyvert, azok is csak hasonló eseményeket idéztek vissza. Mármost a vezérletem alatt megindult népfölkelés kezdetén czeknek volt a legnagyobb súlyuk, rájuk hallgattak és így lettek tisztekké. A gyalogsági szolgálatot a nemesség mindig megvetette, azt tartotta, hogy ez a fegyvernem sehogy sem alkalmas hasonló vállalkozásokra, és szégyellt volna ott szolgálni. Közmondás volt, hogy csak a kutya jár gyalog, s arra való az állat, hogy az embert hordozza. Alig tudták másra felhasználni a gyalogságot, mint a várak és palánkok – így nevezték a török határokon levő erődöket – kapuinak őrzésére. Erődítményük a található leghosszabb, egymástól két-három lábnyira levert, sövényvel összefont és pelyvával kevert sárral összetapasztott cölöpökből állt. Boronafából épült, a védőműből kiszögellő négyszögű, kalitkaszzerű építmények helyettesítették a bástyákat. Ezek a helyek elég erősek voltak, mert a fegyverszüneti feltételek értelmében nem volt szabad ágyúkat használni, s ezért mindkét részről meg voltak győződve bevehetetlenségükről. Ezek a végvárak hemzsegttek olyan nemesektől, akik nem lakhattak vidéki házaikban. Mindnyájan katonák voltak, és rácsaptak a szomszéd törökökre, hogy foglyokat

ejtsenek, és váltságdíjuk révén meggazdagodjanak. Ha eltökélték, hogy gyalogságot is felhasználnak, elbujtatták őket a kiszemelt hely körüli kertekben, hogy onnan támadjanak vagy onnan fedezzék visszavonulásukat; ha erdőn vagy szorosokon akartak átmenni, négyenként kis, könnyű szekerekre ültették őket. Ha az volt a szándékuk, hogy valami távoli vállalkozásba kezdenek a Dunához közel fekvő helyeken, a gyalogság a sajkáknak nevezett csónakok segítségével mélyen benyomult a törökök földjére, ahol derék vállalkozásokat vitt véghez. De a nemesek sohasem kedvelték ezt a mesterséget, és így haditudomány híján megvetették a gyalogságot. Thököly hadjárata alatt alig volt rá alkalom, hogy felhasználják ezt a fegyvernemet, különben is nagyon kevés gyalogos volt akkor. A főurak maguk védték váraikat. Kassa fellegrvárát igen kis számú gyalogság rohanta meg, a várost pedig a törökök ostromolták. Ez okozta hát, hogy a magyar nemzet semmit sem tudott a háború leglényegesebb elemeiről.

Ha a legutóbbi háború alatt különválaszthattam volna a katonákat a néptől, könnyebben folytathattam volna a háborút. De sok németek őrizte várat a helyőrségnél legalább háromszor nagyobb haddal kellett ostromolni, azonkívül több hadcsoportot harcba vetni a rácok ellen, akiknek a települései egész láncolatban húzódtak Erdélytől Horvátorszáig. Horvátország éppúgy ellenségünk volt, mint Stájerország, Ausztria, Szilézia, Morvaország, úgyhogy csak a lengyel határt lehetett őrizetlenül hagyni. Az ország viszont általában véve nem nagyon népes, ezért csak a nép jóakarátára lehetett támaszkodni. Hogy fegyelmet tarthassak, szükségképpen le kellett volna váltanom az első tiszteket, azokat a durva, szemtelen és részeg parasztokat, akikkel a nemesség nem akart együtt szolgálni. A nemességet viszont rá kellett volna beszélni, hogy lépjen be a gyalogságba. A fegyverforgatók az említett okok miatt nem értettek a katonáskodáshoz. Az iskolákban és a törvényszék termeiben nevelkedett fiatalemberekben megvolt a hajlam és a jóakarát a tanuláshoz, de a kineveztetés még nem volt elég ahhoz, hogy ismerjék kötelességeiket: nehéz volt ugyanabban az időben a mesterséget tanulni is, gyakorolni is. Minthogy egyszerre nem válthattam le a parasztezredeseket, a második hadjárat elején brigadérosokat kezdtem kinevezni, hogy a nemességnek hűbéreseik és jobbágyaik fölött magasabb rangot adhassak. De ez a rendszabály, amelynek célja a hadak fegyelmezése lett volna, nem használt semmit a mindennapos vállalkozásokban és csatározásokban, mert ezek a brigadérosok képtelenek voltak vezényelni. Így hát még a rend is rendetlenséget hozott a vállalkozásokba. De ez még nem minden; mert ha ezek a brigadérosok olyanok lettek is volna, ahogy az ember kívánta, akkor is teljességgel hiányzott az, amit a had törzsének neveznek: az altisztek testülete. Az, akit káplárnak és őrmesternek nevezünk ki, cimborája volt a katonának, és előtte semmi tekintélyt nem tudott tartani: ugyanabból a faluból voltak, és együtt oszoltak szét földjük és szőlőjük megművelésére és

az aratásra. Ez volt aztán elkerülhetetlen forrása annyi szerencsétlen ténykedésnek és annak, hogy az ellenség legértelmetlenebb vállalkozásai is gyakran sikerültek. Később eljutottam odáig, hogy voltak rendezett ezredeim, és hogy a szolgálatképes katonák tényleges számáról naponta kaptam pontos kimutatásokat. De zavarban voltam attól is, hogy fölfedjem, s attól is, hogy eltitkoljam e számokat azok előtt, akikkel a terveket megbeszéltem, vagy akiket vállalkozásokra kiküldtem, mert a nemzet – mint mindazok, akik nem ismerik a haditudományt – hajlandó volt minden vállalkozásba lelkesen belefogni, de könnyen abba is hagyta, amint a gondolatok nem feleltek meg a reményeknek, és a remények nem teljesedtek be sikerrel. Amikor látták, milyen nagy kiterjedést foglal el a hadsereg menet közben vagy táborban, csak az ütközetre áhítoztak, annyira bíztak felsőbbségükben. A katonák megvetették vezérüket és szétoszoltak, ha nem vezette rá őket az ellenségre, vagy ha cselből hátrálni akart. De ha látták volna az említett listákat, másképp gondoltak volna a sokaságukról. A legjobban felfegyverzett katonának sem volt a kardján kívül egyebe, csak kanócos puskája vagy kerekes záros muskétája, és ezekből sem volt annyi, mint az ellenségnek. Fel lehetett volna őket fegyverezni pikákkal, de mi módon lehetett volna bizalmat kelteni e népi katonaságban e fegyver iránt, és hogyan lehetett volna a kezelésére megtanítani? A legjobban felszerelt lovasnak két láb hosszúságú karabélyája volt, csöve tölcser alakú, kardja elég rossz acélból, rosszul felkantározott kis hátaslova, nyerge rosszul felszerelt, de egy ezrednek legalább a fele nem volt ilyen jól ellátva. Az ellenség előtt nagy sereget kellett felvonultatni, hogy megfélemlítsék, de amikor megverték bennünket, az ő bátorságuk nőtt, a nemzeté csökkent.

Az egész menet alatt, miközben a Duna folyását követtem Titelig, és a Tisza mellett újra felhaladtam Szegedig, nem láttunk ellenséget: a rácok mind elmenekültek török földre. Hadaink mindenféle barmokból nagy zsákmányt szereztek. De sokat szenvedtek a nagy nyári hőségtől, a nyolc- és tizenkét órás menektől az égő homokban, és a vízhiánytól is, minthogy nem mindig tudtuk a Duna folyását követni. Végül megérkeztem Szegedre, és miután körülzáratam, tartós epelázba estem. A nagy fáradtságtól estem ebbe a betegségbe, mert hadaimat tanítottam menetelni, csatarendbe állni, táborozni, táborveréskor kijelöltem az öröket, és éjfél előtt körüljártam őket. Már nagyon beteg voltam, amikor parancsot adtam a várhoz szorosan hozzáépült város megtámadására. Ez a város volt a Tisza mentén lakó rácok legbiztosabb menedéke. Rohammal bevettük, felprédáltuk, felégettük: ennél többet józan ésszel nem is remélhettem. Tüzérségem néhány napja késett, betegségem rosszabbodott. Minden felszerelésem egy kicsi, vászonernyő nélküli sátor volt, melyet átjártak a nap sugarai. Ágyam kiszáradt fűvel töltött, földre vetett szalmazsák volt. Igaz, hogy a háború óta nem is aludtam más ágyon, és mindig ruhástul feküdtem le. De

a betegség legyűrt, állandóan égő szomjúság gyötört, és csak a Tisza vizével olthattam, márpedig ez a fekete és sűrű víz búzlott a sártól és a haltól, mellyel annyira tele volt, hogy nem is lehetett merni belőle anélkül, hogy halat ne fogott volna az ember. Mind e kellemetlenségen kívül a fű között még egy nagy zöld pókfajta is tanyázott, melynek csipése olyan mérges volt, hogy megdagadt tőle az ember teste, és éles fájdalom kínozza. Egy tüzértisztem egyszer lenyelt egy ilyen pókot, és behalt. Orvosom nem volt, mert francia sebészetem Temesvárra küldtem, hogy tolmácsul szolgáljon egy nemesember mellett, aki által megkértem a pasát, engedje meg a törököknek, hogy élelmezert hozzanak a táborba, és távolítsa el a határról az oda menekült rácoakat, nehogy visszatérhessenek. Meg kellett várni egy német orvos érkezését, akiért elküldtünk a hat-hét napi távolságra fekvő bányavárosokba. Amikor megérkezett, a környezetem intett attól, hogy bevegjem orvosságait, mert mérgezéstől félték. De minthogy a testemben amúgy is benne levő méreg elegendő volt megölésemre, volt annyi lélekjelenlétem, hogy a biztos bajjal szemben előnyben részesítettem a bizonytalant, annál is inkább, minthogy ez a lutheránus orvos már megtelepedett az országban, és jól ismertem a háború előtt is. Tekintve, hogy nagyon tapasztalt orvos volt, hamarabb gyógyított meg, mint ahogy reméltük. Ugyanebben az időben levelet kaptam Bercsényi gróftól és hozzácsatolva a kalocsai érsektől, aki Lipót császár részéről új ajánlatokkal második megbeszélést kért. Megkönnyebbülten használtam fel ezt az alkalmat arra, hogy abbahagyjam a földdel megtámasztott falakkal, erős tornyokkal, árkokkal, fedett úttal ellátott vár bombázását, mert a négyszáz némettel együtt odazárt parancsnok nem olyan fából volt faragva, hogy megadta volna magát annak az ötven közepes bombának a durranására, melyet én a várra vethettem volna.

VAS István fordítása